

ביאן بیان Bayan

The Arabs in Israel הערבים בישראל

עורך: אריק רודניצקי

גיליון מס' 33, פברואר 2026

תוכן העניינים

2	דבר העורך
	שאהין סרסור / בין אחדות אינסטרומנטלית לבין למידה פוליטית מצטברת: הקמת הרשימה המשותפת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 בהשוואה לניסיונות האחדות בשנים 2015–2021
3	התרומה התאורטית של המאמר
4	אחדות מכורח אילוץ מוסדי: הקמת הרשימה המשותפת בשנת 2015
4	בין רטוריקה למציאות: תפקוד הרשימה המשותפת בכנסת ה-20
5	הפיצול ב-2019 והענישה הציבורית
5	אחדות אינסטרומנטלית המודעת למגבלות: ניסיון 2026
6	דיון: אחדות, זמן ולמידה פוליטית בזירה הערבית בישראל
7	מסקנות
9	ראני חסן / שיקוליו של הבוחר הערבי לקראת הבחירות לכנסת ה-26

דבר העורך

הגיליון הנוכחי של **ביאן** מתפרסם בראשיתה של שנה שבמהלכה צפויות הבחירות לכנסת ה-26, והוא עוסק בהיערכות ובהכנות של המערכת הפוליטית הערבית בישראל לקראת הבחירות.

הגיליון כולל שני מאמרים. מאמר אחד, פרי עטו של **שאהין סרסור**, עוסק ברשימה המשותפת ובנסיבות אשר הובילו להקמתה מחדש. מאמר נוסף, פרי עטו של **ראני חסן**, מנתח בהרחבה את שיקולי ההצבעה של הבוחר הערבי בבחירות הקרובות.

ביאן – רבעון לענייני החברה הערבית בישראל מתפרסם מטעם תוכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל-אביב.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

אנו מזמינים את קוראינו לפנות אלינו בדרכים אלה:

- ד"ר אריק רודניצקי (מנהל פרויקטים)
טלפון 03-6406046

- [אתר האינטרנט של תוכנית קונרד אדנאואר](#)

© כל הזכויות על פרסום הרבעון שמורות לתוכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, אוניברסיטת תל-אביב, 2026.

מותר לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה בציון מפורט של שם המקור, של עורכיו ושל מקום ההוצאה לאור. אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב מהעורכים.

תוכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי נוסדה ב-2004 על ידי קרן קונרד אדנאואר מגרמניה ואוניברסיטת תל-אביב וכחלק ממרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. היא המשכה המורחב של התוכנית לחקר הפוליטיקה הערבית בישראל שהקימו קרן אדנאואר ואוניברסיטת תל-אביב ב-1995. התוכנית נועדה להעמיק את הידע וההבנה של יחסי יהודים-ערבים בישראל באמצעות כינוסים, הרצאות לקהל הרחב וסדנאות וכן באמצעות מחקר, פרסומים ותיעוד.

תודה לנחמה ברוך שערכה והתקינה את המאמרים.

שאהין סרסור * / בין אחדות אינסטרומנטלית לבין למידה פוליטית מצטברת: הקמת הרשימה המשותפת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 בהשוואה לניסיונות האחדות בשנים 2015–2021

הקמת הרשימה המשותפת ב-2015 לא התבססה על חזון רעיוני משותף אלא על חשש מאובדן משאבים פוליטיים החיוניים להמשך הפעילות הפרלמנטרית של המפלגות הערביות. חרף זאת, האיחוד הוצג אז לציבור כמהלך היסטורי בעל משמעות נורמטיבית רחבה.

הפרישה של רע"מ מהרשימה המשותפת ב-2021 שיקפה מחלוקת אידאולוגית עמוקה ביחס לתפקידו של נבחר הציבור הערבי בישראל: שותפות בממשלה לשם השגת יעדים אזרחיים לעומת היצמדות לקו אופוזיציוני לאומי.

האחדות הנרקמת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 אינה מתיימרת לטשטש את המחלוקות בין המפלגות הערביות. היא אינה מוצגת כהישג היסטורי אלא כמהלך פרגמטי המשרת מטרה מוגדרת: מיצוי כוח פוליטי נוכח האלימות והפשיעה הפוגעות בחברה הערבית.

אחדות זו תעמוד למבחן יומי עד הבחירות לכנסת ה-26. ניסיון העבר מלמד כי בהיעדר הסדרה מוסדית של האחדות, הזמן עלול לפעול כגורם מערער ולא כגורם מייצב.

הרשימה המשותפת היא מן התופעות החריגות החשובות ביותר שהתפתחו בזירה הפוליטית בישראל בעשור האחרון. איחודן של מפלגות ערביות בעלות זהויות אידאולוגיות שונות – ולעיתים אף מנוגדות – למסגרת פרלמנטרית אחת עורר ציפיות לשינוי בדפוסי הייצוג של האזרחים הערבים בישראל ולהגברת כוחם הפוליטי בזירה הלאומית. עם זאת, כבר מראשית דרכה התברר כי הרשימה המשותפת אינה רק פתרון אלקטורלי טכני, אלא זירה פוליטית מורכבת שאליה מתנקזים מתחים היסטוריים, אידאולוגיים וארגוניים (Akirav, 2020; Kook, 2019; Hitman, 2018).

הקמת הרשימה המשותפת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 מתרחשת במציאות חברתית ופוליטית שונה מהותית מזו ששררה ב-2015. החרפת האלימות והפשיעה המאורגנת בחברה הערבית לצד שחיקת הייצוג הפרלמנטרי והחמרת תחושת ההדרה יצרו תחושת חירום נרחבת בקרב האזרחים הערבים. מאמר זה בוחן את השאלה האם ניסיון האחדות של 2026 מבטא למידה פוליטית מצטברת או שמא מדובר בעוד תגובה מחזורית על משבר נקודתי שאינה משנה באופן יסודי את דפוסי הפעולה הפוליטיים.

התרומה התאורטית של המאמר

המאמר תורם לדיון התאורטי בפוליטיקה של מיעוטים לאומיים בשלושה מישורים מרכזיים. ראשית, הוא מציג הבחנה אנליטית בין אחדות אידאולוגית-סמלית לבין אחדות אינסטרומנטלית

* **שאהין סרסור**, יליד כפר קאסם, הוא חוקר בתחום מדעי המדינה המתמקד בפוליטיקה של המיעוט הערבי בישראל. את לימודיו לתואר ראשון במנהל עסקים השלים בארצות הברית בשנת 1990. לאחר מכן שימש יועץ אסטרטגי בחברת אינפורוד מזרח התיכון, לצד די"ר גיל פיילר. במשך כ-12 שנים מילא תפקיד של יועץ פרלמנטרי בכנסת, ועבד עם חברי הכנסת אברהמים צרצור וטלב. אביו עראר מטעם הרשימה הערבית המאוחדת. את לימודיו לתואר שני במדעי המדינה סיים באוניברסיטת בר-אילן, ובמסגרתם כתב מחקר אקדמי על הרשימה המשותפת. סרסור פרסם מאמרי דעה בערבית בנושאי פוליטיקה ערבית בישראל, וכיום הוא תלמיד מחקר לתואר שלישי באוניברסיטת בר-אילן, ועבודת הדוקטורט שלו עוסקת בהתפתחותה ובדפוסי פעולתה של הרשימה הערבית המאוחדת.

המודעת למגבלותיה. לעומת חלק מהספרות הקלאסית, המזהה אחדות פוליטית עם קונסנזוס רעיוני או עם זהות קולקטיבית משותפת (Kymlicka, 2007), נטען כאן כי אחדות עשויה להיווצר גם בהיעדר בסיס אידאולוגי משותף, עקב אילוצים מצטברים, חוויות כישלון ולמידה פוליטית הדרגתית.

שנית, המאמר מדגיש את תפקידו של הציבור כסוכן פעיל של למידה פוליטית. מחקרים קודמים הצביעו על הציבור הערבי כגורם מגיב (Jamal, 2022), אך ממצאי מחקר שבוצע לאחרונה מדגישים כי הציבור מפעיל במודע מנגנוני ענישה ותגמול באמצעות דפוסי הצבעה והימנעות מהצבעה (סרסור, 2021).

שלישית, המאמר מחדד את המושג "תקרת הכוח" של מסגרות פוליטיות של מיעוטים, ומראה כי הישגים אלקטורליים משמעותיים אינם מבטיחים בהכרח השפעה פוליטית מתמשכת בהיעדר עיגון מוסדי ואסטרטגיה פרלמנטרית ברורה (Akirav, 2020).

אחדות מכורח אילוץ מוסדי: הקמת הרשימה המשותפת בשנת 2015

הרשימה המשותפת הוקמה בראשית שנת 2015 על רקע העלאת אחוז החסימה ל-3.25%, מהלך חקיקתי שבו ראו המפלגות הערביות איום ממשי על המשך ייצוגן הפרלמנטרי (סוויד, 2017). האילוץ המוסדי שנוצר כפה על ארבע המפלגות – חד"ש, בל"ד, תע"ל ורע"ם – להתאחד במסגרת אלקטורלית אחת חרף פערים אידאולוגיים וארגוניים ניכרים.

ממצאי מחקר איכותני המבוסס על ראיונות עומק עם שחקנים פוליטיים מרכזיים מראים שהאיחוד לא נבע מהתקרבות רעיונית או מגיבוש חזון משותף, אלא מחשש ממשי מאובדן ייצוג, מימון ומשאבים פוליטיים החיוניים להמשך הפעילות הפרלמנטרית (סרסור, 2021). תפיסה אינסטרומנטלית זו באה לידי ביטוי גם במבנה ההסכמים הפנימיים, שהתמקדו בחלוקת מקומות ריאליים בכנסת ובהסדרי רוטציה, תוך הימנעות מניסוח מסמך אידאולוגי מחייב. חרף זאת, האיחוד הוצג בשיח הציבורי כמהלך היסטורי בעל משמעות נורמטיבית רחבה. הפער שבין מהות האיחוד לבין הדימוי שיצרו לו מנהיגיו הניח את היסוד למתחים שהתפתחו בהמשך דרכה של הרשימה.

בין רטוריקה למציאות: תפקוד הרשימה המשותפת בכנסת ה-20

כהונתה של הכנסת ה-20 (2015–2019) שימשה זירת מבחן ראשונה ומשמעותית לרשימה המשותפת הן בעיני הציבור הערבי והן בזירה הפוליטית הישראלית הרחבה. מהצד האחד הרשימה השיגה הישג אלקטורלי חסר תקדים: 13 מושבים ושיעור הצבעה גבוה במיוחד ביישובים הערביים, שעמד על כ-64% בבחירות 2015, נתון ששיקף התגייסות רחבה של הציבור ותקוות ממשיות לשינוי בדפוסי הייצוג וההשפעה. הישג זה חיזק את תפיסת הרשימה כמסגרת פוליטית קולקטיבית בעלת פוטנציאל להשפעה פרלמנטרית ממשית.

מהצד האחר, כבר במהלך כהונת הכנסת נחשפה שורה של כשלים מבניים בתפקודה הפנימי של הרשימה, ובהם מתחים ארגוניים מתמשכים, מחלוקות סביב חלוקת הכוח והתפקידים, והיעדר

מנגנונים מוסדיים מחייבים לניהול שותפות פוליטית רחבה לאורך זמן. פער זה בין ההישג האלקטורלי הגבוה לבין הקושי בתרגומו ליציבות ארגונית ולהשפעה פוליטית מתמשכת הניח את היסוד למשברים שהתפתחו בשנים שלאחר מכן.

משבר הרוטציה, כפי שעולה מניתוח הראיונות במחקרו של סרסור, לא היה אירוע טכני גרידא אלא נקודת שבר מבנית, שחשפה את עומק הפער בין הרטוריקה המאחדת לבין דפוסי ההתנהלות בפועל. המרואיינים תיארו כיצד אינטרסים מפלגתיים צרים גברו על שיקולי טובת הרשימה הקולקטיבית, וכיצד העמימות בהסכמים הפנימיים הובילה לאובדן אמון ולתחושת אכזבה ציבורית (סרסור, 2021; שפירא, 2020).

הפיצול ב-2019 והענישה הציבורית

פירוק הרשימה המשותפת ערב הבחירות לכנסת ה-21 באפריל 2019 סימן נקודת שבר חריפה ביחסים בין הציבור הערבי לבין ההנהגה הפוליטית שלו. הירידה החדה בשיעור ההצבעה בחברה הערבית ל-49% בקירוב אינה ניתנת להסבר באמצעות אדישות פוליטית או נסיבות טכניות, אלא משקפת שינוי חד וברור בהתנהגות של ציבור הבוחרים.

הציבור הערבי פירש את פירוק הרשימה כהפרת אמון מצד הנהגות המפלגות וככישלון בניהול אחריות קולקטיבית. בהקשר זה, ההימנעות מהצבעה שימשה אמצעי ענישה פוליטי מודע, שדרכו הביע הציבור את מחאתו על הנהגה שנתפסה כמעדיפה שיקולים מפלגתיים צרים על פני אינטרס של ייצוג רחב (סרסור, 2021). דפוס זה מחזק את הטענה כי הירידה בהשתתפות בבחירות ב-2019 הייתה תוצר של אכזבה פוליטית פעילה ולא של ניכור פסיבי.

האיחוד המחודש לקראת הבחירות בספטמבר 2019 הוקם בעיקר בשל החשש מפני נזק אלקטורלי מתמשך, ובבחירות לכנסת ה-23 בשנת 2020 הוא הוביל להישג שיא של 15 מושבים ולעלייה מחודשת בשיעור ההצבעה. עם זאת, גם הישג זה לא תורגם להשפעה פוליטית מתמשכת, בין היתר בשל מגבלות מבניות, עקב היעדר אסטרטגיה מוסכמת ובשל עמימות ביחס לגבולות הפעולה הפוליטית של הרשימה המשותפת (Akirav, 2020).

הפיצול לקראת הבחירות לכנסת ה-24 בשנת 2021, עם פרישת רע"ם מהרשימה המשותפת, שיקף מחלוקת אידאולוגית עמוקה על תפיסת תפקידו של נבחר הציבור הערבי בישראל. ממצאי המחקר מראים כי חלק מהשחקנים ראו בשותפות פוליטית עם ממשלות ישראל כלי לגיטימי להשגת הישגים אזרחיים (סרסור, 2021), ולעומתם אחרים ראו בשותפות זו סטייה מהקו האופוזיציוני-הלאומי פעולה (Zur & Bakker, 2025). פער זה הבהיר את גבולותיה של אחדות שאינה מגדירה כללי פעולה מוסכמים.

אחדות אינסטרומנטלית המודעת למגבלות: ניסיון 2026

האחדות הנרקמת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 מוגדרת מראש כברית אלקטורלית זמנית ופונקציונלית. אין בה יומרה לגיבוש חזון אידאולוגי משותף או לטשטוש מחלוקות יסוד, אלא הכרה מודעת בקיומן של מחלוקות אלו ודחייתן לצורך מימוש מטרה מוגדרת: מיצוי כוח פוליטי נוכח

משבר חברתי חריף, ובעיקר נוכח האלימות והפשעה המאורגנת הפוגעות בחברה הערבית. במובן זה מדובר באחדות אינסטרומנטלית המשקפת למידה פוליטית מצטברת ברמת התודעה הציבורית והפוליטית, אך כזו שטרם תורגמה לעיגון מוסדי ולמנגנונים מחייבים שיבטיחו את יציבותה לאורך זמן.

דוגמה מובהקת לאופייה של אחדות זו ניתן למצוא בלחץ הציבורי שהופעל על הנהגות המפלגות הערביות בראשית שנת 2026, בעקבות גל של הפגנות נרחבות נגד האלימות והפשעה בחברה הערבית. על פי דיווחי החדשות, ראשי המפלגות חתמו על מסמך להקמת הרשימה המשותפת מחדש לאחר דרישה מתמשכת של הציבור לייצוג פוליטי מאוחד, שנשאה אופי מחייב ובלתי ניתן להתעלמות (מגיאדלה, 2026). מקרה זה ממחיש כי האחדות אינה תוצר של קונסנזוס אידאולוגי, אלא תגובה פרגמטית למצוקה חברתית מיידית וללחץ אזרחי שהפך לשחקן פוליטי פעיל בעיצובן של החלטות ההנהגה.

דיון: אחדות, זמן ולמידה פוליטית בזירה הערבית בישראל

הקמת הרשימה המשותפת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 מחייבת לנקוט ניתוח חורג מהשוואה תאורטית בין ניסיונות האיחוד הקודמים. מקרה זה מזמן בחינה יסודית של תהליכי למידה פוליטית, של יחסי גומלין בין הנהגה לציבור ושל המגבלות המבניות המעצבות את פעולתן של מסגרות פוליטיות של מיעוט בתוך מערכת רוב דומיננטית. בניגוד לנרטיבים מחזוריים, הרואים באחדות תוצר של אילוץ חיזוני נקודתי, ניתוח זה מצביע על תהליך מצטבר, רב-שנתי, של הפנמת כישלונות, של ענישה ציבורית ושל הבנה מחודשת של גבולות האפשר בזירה הפרלמנטרית.

האחדות של 2026 היא בראש ובראשונה תגובה על משבר חברתי ופוליטי מתמשך ולא הגשמה של חזון אידאולוגי כולל. האלימות והפשעה המאורגנת, שנתפסות בעיני הציבור הערבי כאיום יום-יומי על קיומם, שינו את סדרי העדיפויות הפוליטיים והציבו את שאלת האחדות לא כבחירה ערכית אלא כהכרח אזרחי. בהקשר זה האחדות אינה מוצגת עוד כ"רגע היסטורי" או כהישג סמלי, אלא כמהלך פרגמטי שנועד למצות כוח פוליטי לצורך התמודדות עם מצוקות מוחשיות (מעריב אונליין, 2026).

עם זאת, יש פער מתמשך בין הלמידה של הציבור לבין הלמידה של המפלגות. הציבור הערבי הפנים בהדרגה כי פיצול פוליטי מוביל לשחיקת הייצוג, לאובדן לגיטימציה ולפגיעה ביכולת להשפיע על סדר היום של הממשלה. לעומת זאת, הנהגות המפלגות נטו לפרש את אותם אירועים דרך פריזמה של הישרדות ארגונית, של חלוקת משאבים ושל שימור נכסים פוליטיים. פער זה מסביר מדוע גם לאחר משברים חוזרים לא הוטמעו מנגנונים מוסדיים מחייבים לניהול מחלוקות ולחלוקת כוח פנימית (סרסור, 2021).

הזמן ממלא תפקיד מרכזי בניתוח של ניסיון האחדות של 2026. שלא כאיחודים הקודמים שנכפו בלוח זמנים קצר עקב הקדמת הבחירות לכנסת, העובדה שמועד הבחירות לכנסת ה-26 נותר בעינו (לפי שעה) מעמידה פרק זמן ממושך שבו האחדות נבחנת באופן יום-יומי. פרק זמן זה עשוי לאפשר היערכות שיטתית, גיבוש כללי משחק ברורים והסדרה מוסדית, אך בה בעת הוא גם מגביר את

הסיכון להצטברות מתחים הנוגעים להנהגה, למיקומים ברשימה ולחלוקת קרדיטים פוליטיים. ניסיון העבר מלמד כי בהיעדר הסדרה מוסדית, הזמן פועל לעיתים כגורם מערער ולא כמייצב.

דיון זה מחזק את טענת "תקרת הכוח" של מסגרות פוליטיות של מיעוט. גם כאשר מושגים הישגים אלקטורליים מרשימים כפי שקרה בבחירות 2020, היכולת לתרגם כוח מספרי להשפעה פוליטית מתמשכת נותרת מוגבלת. מגבלות השיטה הפוליטית, היעדר נכונות של שחקני הרוב לשותפות עמוקה והיעדר אסטרטגיה פרלמנטרית מוסכמת מבפנים יוצרים פער מתמשך בין עוצמה אלקטורלית לבין השפעה ממשית (Akirav, 2020). ניסיון האחדות של 2026 עשוי לשחזר פער זה אם לא ילווה בשינוי איכותם של דפוסי הפעולה הפנימיים.

בהקשר זה יש לראות באחדות האינסטרומנטלית של 2026 ביטוי ללמידה פוליטית חלקית בלבד. היא משקפת הפנמה של מחיר הפיצול, אך עדיין אינה מבטאת למידה מוסדית עמוקה של התנאים הנדרשים לקיומה של שותפות פוליטית בתקיימא. כל עוד האחדות נתפסת כמהלך הישרדות ולא כמסגרת פעולה המצריכה הסדרה מחייבת, היא נותרת שברירית ופגיעה.

מסקנות

מאמר זה טוען כי הניסיון להקמת הרשימה המשותפת לקראת הבחירות לכנסת ה-26 אינו בגדר חזרה פשוטה לדפוסי העבר, אלא משקף שלב מתקדם יותר של התמודדות פוליטית בזירה הערבית בישראל. האחדות של 2026 נולדה מתוך צירוף נדיר של משבר חברתי חריף, של לחץ ציבורי עקבי ושל מודעות רבה למגבלות הפעולה בתוך המערכת הפוליטית בישראל. שלא כאיחוד של 2015, שהוצג כהישג נורמטיבי וסמלי, מדובר במהלך פרגמטי הנתפס כהכרח פוליטי נוכח שחיקת הייצוג ועקב העמקתה של תחושת ההדרה.

עם זאת, ניתוח גלגוליה של הרשימה המשותפת לאורך העשור האחרון מעלה כי עצם האחדות, גם כאשר היא תוצר של למידה פוליטית מצטברת, אינה מבטיחה יציבות או השפעה מתמשכת. בהיעדר עיגון מוסדי ברור, מנגנונים מחייבים לניהול מחלוקות והגדרה אסטרטגית משותפת של גבולות הפעולה הפוליטית, האחדות נותרת תלויה ברצון טוב זמני ובאיזונים אישיים שבריריים.

תרומתו המרכזית של המאמר אינה רק בהצבעה על השוני בין אחדות 2026 לבין ניסיונות קודמים של האיחוד, אלא בהדגשת התנאים הנדרשים להפיכת אחדות אינסטרומנטלית למסגרת פוליטית בתקיימא. תנאים אלה כוללים הסדרה מוסדית של קבלת החלטות, חלוקת כוח פנימית שקופה והכרה מפורשת בגבולות השותפות האידאולוגית. ללא צעדים אלה, יש חשש שגם ניסיון זה יישאר בגדר תגובה זמנית למשבר, ולא יהפוך לדפוס פעולה יציב בזירה הפרלמנטרית בישראל.

לבסוף, מקרה הרשימה המשותפת תורם לדיון הבין-לאומי בפוליטיקה של מיעוטים לאומיים: הוא מדגים כיצד אחדות פוליטית עשויה להיווצר לא מתוך קונסנזוס רעיוני, אלא מתוך תהליך מצטבר של כישלונות, של ענישה ציבורית ושל הפנמת מגבלות מבניות. בכך המקרה הישראלי מציע תובנה רחבה יותר על היחס בין אחדות, פרגמטיזם והיכולת להשפיע בתוך מערכות פוליטיות הנשלטות על ידי רוב דומיננטי.

המקורות

מגיאדלה, מ' (2026). "המפלגות הערביות הכריזו: נפעל להקמת רשימה משותפת", **N12**,
https://www.mako.co.il/news-politics/2026_q1/Article-481282441e6eb91027.htm

מעריב אונליין (2026). "מכה לגוש הקואליציה: המפלגות הערביות החליטו לחזור הביתה". **מעריב**,
22 בינואר 2026. <https://www.maariv.co.il/news/politics/article-1276064>

סויד, ס' (2017). **השפעת הרשימה המשותפת על המנהיגות הערבית-פלסטינית בישראל**. עבודת
דוקטור, ProQuest Dissertations & Theses.

סרסור, ש' (2021). **הרשימה המשותפת – הרכבה, פירוק והרכבה מחדש: גורמים ותהליכים
בבחירות לכנסת ה-20–24 בשנים 2015–2021**. עבודה לקבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בראילן.
שפירא, א' (2020). "הערות על כוחה האלקטורלי של הרשימה המשותפת". **ביאן: הערבים בישראל**,
22. תוכנית קונרד אדנאואר, מרכז משה דיין.

Akirav, O. (2020). "The role of joint lists and the new political rhetoric in Israel, 2015–
2020." *Israel Studies Review*, 35(3), pp. 111–136.

Hitman, G. (2018). "The joint Arab list for the Knesset: United, shared or split?" *Middle
East Policy*, 25(4), pp, 146-158.

Jamal, A. (2011). *Arab Minority Nationalism in Israel: The Politics of Indigeneity*.
Routledge.

Jamal, A. (2022). "Leadership legitimacy, responsiveness and representation in
Palestinian society in Israel." In *Routledge Handbook on Contemporary Israel*,
Routledge, pp. 239-257.

Kook, R. (2017). "Representation, minorities and electoral reform: The case of the
Palestinian minority in Israel." *Ethnic and Racial Studies*, 40(12), pp. 2039-2057.

Kymlicka, W. (2007). *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics
of Diversity*. Oxford University Press.

Zur, R., & Bakker, R. (2025). "The Israeli parties' positions in comparative perspective."
Party Politics, 31(2), pp. 323–334.

ראני חסן * / שיקוליו של הבוחר הערבי לקראת הבחירות לכנסת ה-26

בעיית האלימות והפשעה הפכה לבעיה קיומית בעיני הבוחר הערבי ולכן הוא יתמוך בכל מפלגה אשר תבטיח לו פתרון מהיר לבעיה זו. הייאוש מן המצב צפוי לדחוף את האזרחים הערבים לקבל על עצמם את האחריות לגורלם ולהגביר את השתתפותם בבחירות.

הבוחר הערבי שואף לאחדות בין המפלגות הערביות באמצעות רשימה משותפת. רשימה כזו תוכל להגדיל את שיעור ההצבעה ברחוב הערבי ולהפוך לגוש השלישי בגודלו בכנסת הבאה. הרשימה המשותפת אמנם הגדילה בעבר את הייצוג הערבי בכנסת, אך לא השיגה תוצאות ממשיות.

בחברה הערבית ניכר רצון עז להשתתף בממשלה מתוך הבנה שרק כך ניתן להשפיע על החלטות פוליטיות. הקלישאות הלאומיות כבר אינן משפיעות על הציבור הערבי, והוא מתרכז בבעיות היום-יומיות: עוני, ביטחון אישי, דיור ותעסוקה.

שיקולי ההשתתפות של הבוחר הערבי אינם מושפעים מהשיח הישראלי הכללי על הקמת ועדת חקירה ממלכתית לאירועי שבעה באוקטובר או על סוגיית השוויון בנטל, משום שסוגיות אלו אינן משפיעות על הציבור הערבי באופן ישיר.

הבחירות לכנסת ה-26 הצפויות להיערך השנה עשויות להסתמן כאחד האירועים המכוננים בפוליטיקה הישראלית בכלל ועבור המגזר הערבי בפרט. הן יכריעו את גורלו במידה רבה וישמשו מפת דרכים לבאות. אין ספק ששיקוליו של הבוחר הערבי לקראת בחירות אלה ינועו בין שיקולים כלכליים יום-יומיים לבין שיקולים אסטרטגיים עתידיים בעלי אופי לאומי ואף שיקולים הנוגעים לבטיחותו ולביטחונו, בדומה לכל אזרח לא-ערבי בארץ. במאמר זה אפרט את האפשרויות העומדות בפני הבוחר הערבי ואנסה להסביר את חשיבותה של ההשתתפות הפעילה של האזרחים הערבים בתהליך ההשפעה על הפוליטיקה הישראלית הן ברמה המקומית והן ברמה האזורית. ראשית יש להשיב על השאלה הטריטוריאלית הפשוטה: מה חשוב לבוחר הערבי כיום?

כידוע, הציבור הערבי חש כיום איום על קיומו נוכח האלימות והפשעה הבלתי פוסקות מדי יום ביומו ובמקרים מסוימים מדי שעה בשעה. השנה נפתחה במספר גבוה למדי של נרצחים בחברה הערבית (מעל 20 נרצחים בינואר 2026)¹ ובאירועי ירי הגוברים מחירים גבוהים בחיי אדם. מצב מתמשך זה הוא בגדר איום קיומי על חייו של האזרח הערבי. תחושת חוסר הביטחון מחלחלת לכל סמטה ורחוב, לכל דיון ציבורי ואף לכל דיון משפחתי. לכן הבוחר הערבי יעניק תמיכה פוליטית לכל מפלגה שתבטיח לו פתרון מהיר לסוגיה זו. לעת עתה נראה כי מפלגת רע"ם מבטיחה זאת, והיא מתכוונת להצטרף לכל ממשלה עתידית אם יבשילו התנאים לכך; לטענת חברי רע"ם, כך ניתן להשפיע על מוקדי החלטות הנוגעות למלחמה בפשיעה.

הנתונים מראים כי בתקופת ממשלת השינוי (בנט-לפיד) חלה ירידה בממדי הפשיעה ובמספר הנרצחים – מ-126 בשנת 2021 ל-116 בשנת 2022 (לפי נתוני עמותת "יוזמות אברהם")². נראה כי

* **ראני חסן**, הוא חוקר אקדמאי עצמאי ופרשן פוליטי לענייני החברה הערבית והחברה הישראלית. הוא בעל תואר שני בלימודי דמוקרטיה מאוניברסיטת חיפה, ומשמש מרצה לשפה העברית ומורה לאזרחות בכמה מוסדות חינוך ברחבי הארץ.

¹ "האלימות בערים הערביות שוברת שיאים, והתושבים עוזבים. לאן הם עוברים?", **גלובס**, 25 בינואר 2026.

² הנתונים נלקחו מאתר המרשתת של עמותת **יוזמות אברהם**, <https://abrahaminitiatives.org.il>

הסיבה לכך היא, שהממשלה הקודמת פעלה למיגור ארגוני הפשיעה בלחץ שותפיה, דבר המוכיח באופן מובהק כי לטיפול בפשיעה נדרשים רצון והחלטה פוליטית, הכולל מתן פתרונות גם בתחומים שונים – הכלכלה, החינוך ועוד. למשל, הזרמת תקציבים לתחום החינוך מעלה את רמת הישגי הלימוד של בני הנוער, אולם יש להקצות תקציבים גם לפעילויות בחינוך הבלתי-פורמלי וכן תקציבים לפתיחת עסקים ולעידוד התעסוקה במגזר הערבי. כל אלה עשויים להוריד את שיעור האבטלה ולחלץ משפחות רבות ממעגל העוני – והדבר תלוי בהחלטות הפוליטיות של הממשלה. לכן בתקופת מסע הבחירות הקרובות לכנסת תוסיף רע"ם להתמקד בתקציבים הנחוצים לחברה הערבית – תקציבים שלטענת נבחריה הגיעו בתקופת ממשלת השינוי לסכום של כ-30 מיליארד שקל.³ יש לציין שחלק ניכר מהם קוצץ מטעמים שונים מייד לאחר התמנותה של ממשלת הימין הנוכחית.

יתר על כן, הבוחר הערבי כיום שואף לאחדות בין כלל המפלגות הערביות כרשימה משותפת, בין כרשימה טכנית ובין כאיחוד מלא. לאחרונה, ובהשפעת הלחץ העממי לאחר הפגנת הענק בסחי'ן שהתקיימה ב-22 בינואר, הוכרז על אחדות, גם אם הרמזים שפיזרו ראשי המפלגות מעידים כי האחדות התגבשה לא בקלות וכי ייתכנו קשיים באיחוד העתידי. בין המפלגות שוררת הסכמה כי רק הקמתה של רשימה משותפת תגביר את שיעור ההצבעה בקרב הציבור הערבי, אך אינטרסים מפלגתיים ושיקולים אחרים עלולים לעמוד למכשול לא מבוטל בפני הקמת רשימה משותפת לטווח הארוך. כיום מוצע שרשימה שכזו תיקרא טכנית ותוכל להתפצל מייד לאחר הבחירות. כאמור, רשימה זו תוכל להגביר את שיעור ההצבעה וכך יוכל הגוש הערבי להיות הגוש השלישי בגודלו בכנסת הבאה, כשם שהיה בעבר לאחר הבחירות ב-2020. מנהיגי המפלגות הבינו אז את מצוקת החברה הערבית ופעלו באחריות לפי רצון הציבור. אף על פי כן, יש הטוענים כי עדיין לא ניתן לקבוע בוודאות שאכן הרשימה המשותפת החדשה תאריך ימים. ההצהרות העמומות של ראשי המפלגות, למעט מנסור עבאס, עדיין אינן מאותתות שהרשימה המשותפת במתכונתה החדשה אכן תקום, מאחר שטרם יושבו כל הסוגיות שבמחלוקת: טרם נפתרו האתגרים העומדים בפניה ובראשם חלוקת סדר המושבים בין חבריה, ובעיקר לא נקבע מי יעמוד בראשה.

הציבור הערבי כיום רואה את ניסיון העבר של הרשימה המשותפת כהצלחה מוגבלת, בעיקר מבחינת הייצוג בכנסת וגם כסמל לאחדות לאומית, אך בד בבד הוא רואה בה כישלון נחרץ מבחינת ההישגים. הטענה הרווחת כיום היא, שאף שהרשימה המשותפת כללה 15 חברים והייתה הרשימה השלישית בגודלה בעקבות בחירות 2020, היא לא השיגה את התוצאות הרצויות: היא לא מיגרה את תופעת האלימות, לא הביאה לידי הפסקת הריסות המבנים בנגב ולא שיפרה את מצבם הכלכלי של האזרחים הערבים. נוסף לכך, לאחר שמנסור עבאס החליט לצאת לדרכו החדשה (אל-נהג' אל-ג'דיד בערבית), חל בה פירוק פנימי נוסף ונשמעו גידופים חסרי תקדים בין חברי המפלגות. בבחירות 2021 היא כללה את שלוש המפלגות – חד"ש, בל"ד ותע"ל – אך היא עדיין לא יכלה לשמור על אחדות אף שלטענת חבריה היה מצע פוליטי מוסכם על שלושתן. האמת היא שהגורם שאיחד – ולאחר מכן פירק – את מרכיבי הרשימה היה אינטרסים מפלגתיים ולעיתים גם אישיים שהכריעו את קיומה. הדבר גרם לפירוקה זמן קצר לפני בחירות 2022, דחף את בל"ד להתמודד בבחירות האלה באופן עצמאי, וגרם לאובדן הקולות של בל"ד. יש הטוענים כי החלטת בל"ד ללכת לבחירות

³ דני זקן, "התקציב לחברה הערבית: כ-30 מיליארד שקל; עבאס: 'כל מה שהבטחנו, קיבלנו'", גלובס, 2 באוגוסט 2021.

כמפלגה עצמאית נעשתה מטעמי אגו ובגלל מחלוקת על המושב השישי ברשימה המשותפת המשולשת, ויש הבטוחים כי בלי"ד עדיין מובלת בידי עזמי בשארה השוהה בקטר וכי הוא שתרם לפירוקה של הרשימה המשולשת. כך או כך, העובדה היא שפירוק זה תרם לעליית מפלגות הימין: בלי"ד לא עברה את אחוז החסימה שכן חסרו לה אלפי קולות בודדים לצורך זה, וכך ירדו לטמיון 138 אלף קולות.

על פי השיח הרווח היום בחברה הערבית, ניכר בציבור הערבי רצון עז להשתתף בממשלות הבאות כי רק השתתפות פעילה בממשלה תאפשר להשפיע על החלטות פוליטיות או לשנותן. השיח הזה מוצא ביטוי גם בסקרים: בסקר של תוכנית קונרד אדנאואר מנובמבר 2025 נמצא ש-77% מהציבור הערבי תומכים בהצטרפות של מפלגה ערבית לקואליציה אחרי הבחירות הבאות.⁴

נראה כי הקלישאות בתחום הלאומי כבר אינן משפיעות על הציבור הערבי, והנטל היום-יומי הוא שמכתיב את הלך הרוח: העוני, תחושת אי-הביטחון, הריסות הבתים, היעדר פתרונות לדורות הבאים הן מבחינת המגורים והן בתחום התעסוקה – כל אלה הם שמדירים שינה מעיניו של האזרח הערבי ומטרידים את שלוותו. משום כך הם שיכתיבו את בחירתו בין המצעים השונים של המפלגות. יש להביא בחשבון גם את המפלגות הליברליות היהודיות הדוגלות בשוויון והן עשויות לזכות בקולות של אזרחים ערבים: הן רואות את המגזר הערבי כקהל יעד העשוי להזדהות עם מצען הפוליטי. לא בכדי קמו תנועות ערביות-יהודיות – כמו מפלגת "כל אזרחיה" ותנועת "עומדים ביחד" – המשתתפות בהפגנות בערים ערביות כמו סחינין, טמרה ומגיד אל-כרום, ומקיימות שיח מתמיד עם האזרחים הערבים. הן יודעות שיוכלו להגביר את כוחן אם יצליחו לשכנע את הציבור הערבי במצען. לטעמי, הן גם יעמדו למכשול בהחלפת הממשלה השולטת כיום, כי רוב הסקרים מנבאים שאין להן כל סיכוי לעבור את אחוז החסימה ולכן קולם של בוחרים ערבים שיצביעו להן עלול לרדת לטמיון. לכן הן נותרות כאופציה נואשת בין מגוון החלופות הצר שבפני הבוחר הערבי.

צפוי שהציבור הערבי ישתתף בבחירות הבאות במידה חסרת תקדים, משום שביטחונו האישי עומד על הפרק, על קורת גגו מרחף איום ההריסות, שיעור התעסוקה במגזר הערבי נמוך ומצבו הכלכלי קשה. הייאוש מכך שהממשלה הנוכחית תיתן פתרונות מידיים למצוקותיו ידחפו אותו להצביע בקלפי ולקבל אחריות לגורלו. צרכיו ומצוקותיו יעודדו אותו להצביע עבור חלופות אשר משרתות את יעדיו לחיות חיים נורמטיביים, אך ויתור על זכותו להשתתפות פוליטית עלול להמיט אסון נוסף על מצבו הרעוע ולדרדר אותו עוד יותר. הציבור הערבי כיום מודע לחשיבות של השפעתו בקלפי – זו הדרך היחידה להשפיע על מצבו הפוליטי, החברתי והכלכלי – ולכן הוא לא יוותר עליה בקלות. יצוין כי האמון של הציבור הערבי במשחק הדמוקרטי מאז ומתמיד היה נמוך, מה גם שרוב המפלגות היהודיות – כולל מפלגות השמאל-מרכז – מסרבות כעת לקבל כל אפשרות לשותפות ערבית-יהודית בטענה כי אין יכולות להישען על תמיכת המפלגות הערביות בקואליציה עתידית. אף על פי כן, אין מנוס מניצול זכותו להשפיע ולו במעט על כל המתרחש במדינה.

בהקשר רחב יותר יש לומר כי הבוחר הערבי איננו מושפע כלל מהשיח הישראלי הכללי על הסיבות לבחירות כפי שהן נתפסות מנקודת המבט של האזרחים היהודים. למשל, הוא אינו מתעניין בשאלות המדוברות בתקשורת הישראלית כמו הקמת ועדת חקירה ממלכתית לאירועי שבעה

⁴ ראו תוצאות הסקר בעמוד הסקרים של תוכנית קונרד אדנאואר באתר המרשתת של מרכז משה דיין, אוניברסיטת תל-אביב: <https://dayan.org/he/content/6590>

באוקטובר, כי מבחינתו ועדה זו לא תשפיע על שיפור מצבו כמיעוט לאומי. השאלה אינה אמורה להעסיקו במצב הנוכחי, אלא אם כן מסקנות הוועדה יביאו לידי התוצאה הרצויה מבחינתו – החלפת שלטון הימין. גם שאלת הרפורמה המשפטית או סוגיית השוויון בנטל מצד החרדים אינן בראש מעייניו של הציבור הערבי, כי סוגיות אלה אינן משפיעות עליו באופן ישיר, אלא אם כן סוגיית הגיוס של בני המיעוט הערבי תעלה שוב על סדר היום הפוליטי. סוגיות אלה נחשבות למשניות ולחסרות חשיבות נוכח המצב העגום שבו שרוי המגזר הערבי. אולי בעתיד תתפתח התעניינות בסוגיות מעין אלה, אך לעת עתה נושאים אחרים מטרידים את האזרח הערבי.

לסיכום, כל הסיבות הפנימיות שהוצגו לעיל, ונוסף עליהן גם חוסר היציבות הגאופוליטית באזור, עשויות לדחוף את האזרח הערבי להשתתפות פעילה בבחירות הבאות. התחושה השוררת בציבור הערבי היא, שהבחירות הקרובות עשויות להכריע את גורלו של האזרח הערבי בישראל – כיום הוא מודע לחשיבות של קולו בבחירות ובטוח ביכולתו להשפיע על מדיניותן של הממשלות הבאות בזכות השתתפותו הפעילה למען השגת פתרון למצוקותיו בארץ. האם יש דמות כלשהי העשויה להוביל את הקול הזה בבטחה וברציונליות למען הגשמת שאיפותיו? פוליטיקאים יאשרו שביכולתם לעשות זאת, אך ימים יגידו.